

Оксана Петрів

КОНЦЕПТ “ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО” У ФІЛОСОФСЬКІЙ РЕФЛЕКСІЇ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

У статті розглянуто проблему взаємозв'язку людини й суспільства у творчій спадщині Володимира Винниченка. З'ясовано, що мислитель у своїх творах прагнув осмислити особистісне буття людини та її буття у суспільстві, їх гармонійне співіснування. Проблема “людина і суспільство” В. Винниченка вирішує у площині людської екзистенції – через внутрішню людину, яка в повсякденному існуванні витворює свою сутність.

Ключові слова: людина, суспільство, внутрішнє буття, сутність, екзистенція, конкордизм, дискордизм.

O. Petriv. The “man-and-society” concept in Volodymyr Vynnychenko’s philosophic reflection

The author of the article highlights the issue of man and society connection in Volodymyr Vynnychenko’s works and proves that the philosopher yearned to comprehend the individuality of men and their harmonious co-existence in society.

In Volodymyr Vynnychenko’s philosophic reflection, the “man-and-society” concept is exhibited existentially – through man’s inner being which confronts the difficult issue of social co-existence. Interpreting the individuality of humankind and its harmonious existence in society, V. Vynnychenko finds the solution to the dilemma on the spectrum of human existence itself – through the “inner man” who creates his/her identity in everyday being.

As an emigrant, the philosopher experienced the “man-and-society” issue himself when he managed to find out his own niche of personal existence which was above individualism or collectivism and which enabled him to feel part of global community.

V. Vynnychenko’s daily being, his self-recognition as a politician and a public man, as well as an emigrant who was not confident enough in the future were quite convincing for the philosopher to prove that happiness is not determined by external circumstances, but rather inherent in the “inner man”. In emigration, V. Vynnychenko tried to overcome discordism in his own being, realizing that to be man and citizen of both Ukraine, though in isolation, and the whole world is the only way to achieve happiness. Being in society, people always try to realize their unique and unrepeated existence modes, therefore, preserving their identity.

Key words: man, society, inner man, identity, existence, concordism, discordism.

О. Петрів. Концепт “человек и общество” в философской рефлексии Владимира Винниченко

В статье рассмотрено проблему взаимосвязи человека и общества в творческом наследии Владимира Винниченко. Установлено, что мыслитель в своих произведениях стремился осмыслить личностное бытие человека и его бытие в обществе, их гармоничное сосуществование. Проблема “человек и общество” В. Винниченко решает в плоскости человеческой экзистенции – через внутреннего человека, который в повседневном существовании создает свою сущность.

Ключевые слова: человек, общество, внутреннее бытие, сущность, экзистенция, конкордизм, дискордизм.

Протягом існування людства видатні мислителі ведуть пошук людських форм та способів життя людини у суспільстві. Проблема взаємозв'язку людини і суспільства залишається актуальною і в сьогоденні. Людина стає людиною повною мірою лише у соціумі: у сім'ї, серед однолітків, в нації, державі. “Взаємодіючи із суспільством, суб'єкт життєдіяльності постійно освоює певні фрагменти соціальної реальності і в такий спосіб, по-перше, “входить” у цю реальність, пристосовується до неї, стає її компонентом і, по-друге, робить її своєю, тобто включає у сферу власної життєдіяльності” [9, с. 598]. Однак саме “включеність” у суспільні зв'язки і відносини загрожує їй втратою індивідуальності. Володимир Винниченко у своїх творах прагнув осмислити загальнолюдські цінності, особистісне буття людини та буття суспільства, їх гармонійне співіснування. У В. Винниченка, як і в багатьох письменників-філософів екзистенціального спрямування, філософські твори з'являються під впливом роздумів над власним існуванням, суспільно-політичними подіями в Україні і світі. Мислитель через складні соціально-політичні обставини в Україні на початку ХХ ст. був змушений покинути терени своєї батьківщини, тому він особистісно пережив проблему “людина – суспільство”.

Мета статті – розкрити проблему взаємозв'язку людини й суспільства в творчій спадщині Володимира Винниченка у контексті філософії екзистенціалізму.

Творчу спадщину В. Винниченка досліджували зокрема Григорій Костюк, Семен Погорілий, Мирослав Попович, Володимир Панченко [11], Лариса Мороз, Микола Жулинський, Галина Сиваченко [16].

С. Погорілий досліджував біографію В. Винниченка, вивчав архівні матеріали письменника, що дало важливий фактологічний матеріал, дозволило виявити чинники філософської рефлексії мислителя. Г. Сиваченко у своїй монографії [16] дослідила творчу спадщину В. Винниченка доби еміграції, а також зв'язок філософської спадщини Володимира Винниченка та французьких філософів-екзистенціалістів.

У розмірковуваннях про себе, своє існування поза національним колективом, у прагненні зберегти свою сутність В. Винниченко стверджує справжні гуманістичні цінності, визначені Ж.-П. Сартром: "Людина постійно перебуває поза собою. Саме проектуючи себе і гублячи себе ззовні, вона існує як людина. З іншого боку, вона може існувати, прагнучи тільки трансцендентних цілей, стаючи таким виходом за власні межі, схоплюючи об'єкти тільки у зв'язку з цим подоланням самої себе, вона перебуває у серцевині, у центрі цього виходу за власні межі. Немає ніякого іншого світу поза людським світом, світом людської суб'єктивності. Цей зв'язок конститує людину трансцендентності (не у тому сенсі, в якому трансцендентний Бог, а у сенсі виходу за власні межі) та суб'єктивності (у тому сенсі, що людина не замкнена у собі, а завжди присутня у людському світі) і є тим, що називається екзистенційним гуманізмом" [15, с. 343–344].

На рівні філософської рефлексії В. Винниченко вирішує проблему "Ми". Мислитель не розмежовує у "Ми" суб'єкт і об'єкт. Визначення В. Винниченком сутності "Ми" підпадає під сартрівське визначення ми-суб'єкта: "ми" охоплює множини суб'єктивностей, що визнають одна одну як суб'єктивності" [15, с. 572]. На нашу думку, винниченківське розуміння "ми" близьке до трактування Мартіном Бубером стосунків "між" людьми як діалогу у книзі "Я і Ти" (1922): "...діалогічна ситуація отримує адекватне витлумачення лише в поняттях онтології. Але це пояснення повинне виходити не з онтичного характеру особистої екзистенції (або двох особистих екзистенцій), а з трансцендентного їм існуючого між ними... По ту сторону суб'єктивного, по цю сторону об'єктивного, на вузькій межі, де зустрічаються "Я" і "Ти", знаходиться сфера "між"... вище індивідуалізму і колективізму... виокремлюється те істинне третє, пізнання якого допоможе людському родові віднайти оригінальну особистість і заснувати дійсну спільноту" [1, с. 155]. Буберівське поняття "діалогу" тотожне винниченківському "синтезу": "...я хочу, щоб Я не було затерте Ми, щоб Ми складалося з великих оригінальних Я, щоб був синтез Я і Ти, а не абстрактне безбарвне Ми" [13, с. 457]. Перебуваючи в еміграції, Винниченко знайшов ту сферу свого особистісного існування, яка знаходиться вище індивідуалізму й колективізму і яка дозволила йому відчувати свою причетність до всепланетарної спільноти. У записках "Щоденника" В. Винниченко неодноразово розмірковує про свій зв'язок із Цілим, всепланетарним людством, з Колективом, про себе, своє існування в умовах чужини. Так, наприклад: у записі від 6 серпня 1926 року: "Я самотній, ізольований... Інстинкт громадськості – велика й страшна сила" [3, с. 155]; від 8 серпня 1926 року: "... Як я можу бути ізольованим, коли все залежить од мене. Від мого зв'язку з Цілим, від мого відчуження його в собі..." [3, с. 155]; від 7 грудня 1926 року: "... Все – близьке, все є рідна планета, люба Земля наша, скрізь можна і треба діяти й творити... Я – громадянин Плянети..." [3, с. 158]; від 1 січня 1927 року: "Все більше й більше реальною стає думка про підданство Землі. України, очевидно, мені вже не бачити. Чуття краєвого патріотизму повинно поширитись, розсунутись у патріотизм всієї планети" [3, с. 159]; від 18 квітня 1927 року: "Потроху підданство Землі стає реальнішим. Україна відсувається в туман дитинства, любий, золотий, теплий. Україна стає казкою, а Земля набирає плоти і крові" [3, с. 160]; від 4 грудня 1927 року: "...підданство Землі, очевидно, приймаю та й годі. Ні Франція, ні Німеччина, ніяка інша частина Землі не є мені чужина..." [3, с. 163]; від 25 листопада 1931 року: "В погану погоду і духовні рани, як і фізичні, ниють і дають себе знати. А рана ще й "рвана", постійна, ніколи не загоюється. Рвано її з м'ясом і рветься щодня: відірваність від колективу. Як не затуляю філософією, як не прикладаю всяких паліативів – сочиться, ниє, болить" [6, с. 61]; від 24 жовтня 1932 року: "Всі думки просякнуті можливістю повороту на Україну... Можливо, дійсно, "Щастя" буде надруковане. А тим самим буде відновлено зв'язок мене з колективом. Це – головне [6, с. 73]; від 27 жовтня 1940 року: "Знову з'являється ідея роману мого життя. ...Не моє маленьке існування, а велике життя тих великих національних колективів, серед яких моє оте існування тяглося ниточкою" [7, с. 81].

Одним із правил досягнення щастя, за В. Винниченком, є настанова: "Завсігди пам'ятай, що всі люди і ти сам хворий на страшну хворобу дискордизму...". Філософсько-антропологічний феномен дискордизму В. Винниченко обґрунтовує як відсутність рівноваги, дисбаланс, дезорганізація, безладдя сил в організмі, який у художньо-образному варіанті зветься "непомітною духовною проказою". Згідно з В. Винниченком, людство дуже давно захворіло на духовну проказу (роман "Лепрозорій" – 1938 рік). Як зазначає Семен Погорілий, "капіталізм, фашизм, комунізм та інші "ізми" є шаблями тієї ж самої хвороби планетарної проказельні – дискордизму" [12, с. 70]. У філософській спадщині Григорія Сковороди неодноразово зустрічаємо образ, філософсько-антропологічний феномен, світу: "...світ же – це море потопельників, країна, бита моровим повітрям..." [17, т. 2, с. 111]; "...В цій прірві живуть псевдоклятви, лицемірства, обмани, лукавства, зради і всі страшилища таємних і явних мерзотностей..." [17, т. 1, с. 146]; "...Світ перевернутий. Він іде руками, / Впавши ниць на землю та вгору ногами. / Сліпий сліпого услід ведучи з собою, / Впадуть, ах! обидва в глибокий рив з бідною..." [17, т.2, с. 93]; "...Світ є

бенкет біснுவатих, торговище хитких, море схвильованих, пекло тих, що мучаться...” [17, т. 2, с. 96]; “О світе, що полюбив труд і горе! Як скоро сходиш у пекло і не повертаєшся. Сатана осліпив око твоє. Ця сліпота є матір’ю життєвих похотей і плотських насолод...” [17, т. 2, с. 100]. Г. Сковороду і В. Винниченка єднає бажання і бачення шляхів виходу із залежності від суєтного, грішного, нещасливого, дискордистського світу. Для Григорія Сковороди – це шлях у “край райський, благословенне царство блаженного отця, який поклав потрібне у зручності, а незручні справи в непотрібному” [17, т. 2, с. 100]; де “...користь з красою, краса ж з користю нероздільні...” [17, т. 2, с. 102]; а слідування природі відкриє людині “знання про те, що нам корисно” [17, т. 1, с. 326] і що людина “спершу не розшукає всередині себе, без користі шукатиме в інших місцях” [17, т. 1, с. 352]. Для Володимира Винниченка подолання дискордизму – це “Головна, сутня підвалина особистого щастя – відсутність злого, темного всередині себе” [3, с. 157]; це дотримання “постанови: ...в інтересах... миру з самим собою... бути до людей якомога терпимішим, вибачливішим, розуміючим, добрим, любовним, прощальним” [3, с. 160]; це наслідування природи: “Бути в злагоді з собою, вічно врівноважувати свої сили, постійно підводити позитивний моральний і фізичний баланс свій – це закон усього сущого” [5, с. 66]. Намагаючись регулювати стосунки індивіда і колективу, В. Винниченко пропонує конкордистські поради-правила: “12. Не пануй і не підлягай пануванню. 13. Будь ні над колективом, ні під ним, ні поза ним, а тільки активною віднаєю клітиною його. І тоді навіть страждання за нього буде тобі за вищу радість” [11, с. 179–280].

Предметом роздумів філософа Ж.-П. Сартра у праці “Буття і ніщо” є також людина та її буття-в-світі. Згідно з Ж.-П. Сартром, буття і ніщо – не дві логічні категорії, а дві сторони людської реальності; це діалектика самого існування (екзистенційна діалектика буття-в-собі (реального буття)) і буття-для-себе (свідомості). У Ж.-П. Сартра на першому плані аналізу людського існування – асиметрія, суперечність, конфлікт. У висновку до книги “Буття і ніщо” Ж.-П. Сартр говорить: “...після опису в-собі і для-себе нам видалося важко встановити зв’язок між ними і ми боялися впасти в нездоланий дуалізм. ...перед... буттям для-себе, що має бути тим, чим воно є, тобто яке є тим, чим воно не є, і не є тим, чим воно є, і буттям у-собі, що є тим, чим воно є. Ми тоді запитували себе, чи відкриття цих двох типів буття не призведе до утворення гіатусу, що поділить Буття – як загальну категорію, належну двом екзистентам, – на дві несполучні царини, в кожній з яких уявлення про Буття набуде своєрідного унікального значення” [15, с. 833]. Не знімаючи суперечності свідомості і реального буття, Ж.-П. Сартр робить життєстверджуючий висновок про те, що людина (людська реальність, моральний агент, за Сартром) “є буттям, через яке існують вартості” [15, с. 845], запевняє, що власне “екзистенційний психоаналіз розкриє людині реальну мету її пошуків, що є буттям як синтетичне поєднання в-собі з для-себе. Але тією мірою... якою люди ще можуть вірити, що їхня місія спричинити існування в-собі-для-себе записана в речах, вони приречені на відчай, бо відкривають водночас, що всі різновиди людської діяльності еквівалентні, – всі вони прагнуть пожертвувати людиною, щоб виникла самопричина, – і що кожна людина в принципі приречена на поразку” [15, с. 845]. Таким чином, поєднуючи вчення В. Винниченка і Ж.-П. Сартра, можемо дійти висновку, що подолати дискордизм, суперечності свідомості і буття людина зможе лише зрозумівши, що вона є “тим буттям, через яке існують вартості”, саме тоді, коли вона буде “чесна з собою”, її “свобода стане самоусвідомленою” можливістю “тільки на тлі можливості інших можливих”. Ж.-П. Сартр, у зв’язку із сказаним, робить цікавий висновок, який ніби “списаний” із біографії В. Винниченка: “Таким чином, однаково – чи напиватися наодинці, чи вести за собою народи (Правда, “чи напиватися наодинці” можна було б замінити на “вирощувати капусту” – прим. О. П.). Якщо якийсь із цих різновидів діяльності має перевагу над іншим, то не внаслідок своєї реальної мети, а внаслідок ступеня усвідомлення, який він має про свою ідеальну мету; в такому разі квієтизм самотнього п’яка матиме перевагу над марною агітацією проводиря народів” [15, с. 845]. В. Винниченко в умовах еміграції долав дискордизм у власному бутті, усвідомлюючи, що бути людиною і громадянином, хоч і в ізоляції, України і всієї планети – це єдиний шлях досягнення щастя. Підтвердженням сказаного можуть слугувати два записи в “Щоденнику” від 28 і 30 червня 1938 року: “Мене викинено з нації і загнано в ізолятор... я вже чотири роки замість літературної і громадської роботи копаю землю, ношу гній, чищу помийні ями...” [12, с. 72]. “Але чи мені байдуже, що робити: чи все далі життя до смерти чистити помийні ями, копати землю, продавати на базарі картоплю, чи писати книги й брати участь у житті колективу? ...без задоволення інстинкту громади я жити не можу. Значить, або померти або шукати іншого колективу, іншої нації?” [12, с. 73]. Незважаючи на ту суперечність, що властива була повсякденному буттю В. Винниченка і його самоусвідомленню себе як політичного і громадського діяча, як непересічної людини в історії України, як філософа, письменника і як пересічного, нужденного емігранта, який не мав певності у завтрашньому дні, він не мав відчаю, як автор конкордистського вчення він був щасливим і послідовним у своєму вченні та житті: “...ситуація виходить така, що коли б не конкордизм, то хоч пакуйся та... тікай у смерть. Бо яке ж може бути життя у нещасного Івана, викиненого з Іванища (у термінології В. Винниченка – народ, колектив, спільнота – прим. О. П.). ...Але ж, колективу з тебе вони не викинули. Любов твою до Іванища, до України, до людства, ту любов, яка сповнює змістом твоє власне життя... не викинули з тебе? ...і викинути не можуть” [12, с. 73]. Така позиція В. Винниченка переконує нас, що для філософа щастя не детерміноване зовнішніми обставинами, а знаходиться у “внутрішній людині”. Як ба-

чимо, категорії етико-філософського вчення В. Винниченка конкордизм – дискордизм наповнені екзистенційним змістом і виявляють основний предмет екзистенціально зорієнтованої філософсько-літературної спадщини Винниченка – людину в сутності свого існування.

До філософсько-антропологічних феноменів екзистенціального спрямування зараховуємо основну тему роману “Слово за тобою, Сталіне!” (1950 рік) – колектократію. Семен Погорілий наголошує, що В. Винниченко називав свій роман “політичною концепцією в образах” [12, с. 105]. Колектократія, як інтерпретує Семен Погорілий цей феномен філософського вчення В. Винниченка, – це ідея кооперативної форми організації виробництва. Головні її ознаки: вільна творча праця, відсутність найму та експлуатації. Всі працівники підприємства – власники його. Прибутки, за винятком належного державі, відповідно діляться між продуцентами. Сучасні суспільні форми Заходу – Сходу довели людство до порогу смертельної катастрофи (гніт, війни). Вихід один – колектократія [12, с. 105]. Галина Сиваченко зазначає, що розроблена В. Винниченком ідея колектократії могла слугувати основою нового мирного порозуміння між народами. Ідея “отворченої, вільної” праці, яка вперше постала ще в романі Винниченка “Хочу!” (1916 р.), була суголосною міркуванням А. Сахарова, висловленим у філософсько-соціологічному трактаті “Міркування про прогрес”. А. Сахаров, як і В. Винниченко, висуває ідею кооперативних форм на основі договірної співпраці робітників з правом справедливого розподілу прибутків. І саме в цій формі господарювання закладена, на думку В. Винниченка і А. Сахарова, ідея світового порозуміння, “згладжування протиріч”, “поглиблення взаємної допомоги”, “конвергенції” [16, с. 215]. Розглядаючи ідею колектократії як філософсько-антропологічний феномен, потрібно зазначити, що В. Винниченко надає їй особистісно зорієнтованого, екзистенційного спрямування, оскільки вибудовує цю категорію на засадах цінності: “...спробуємо завести і в економіці демократію, нехай... володіє і керує господарством не приватний, індивідуальний капіталізм і не державний бюрократизм, а самі ті, які провадять реально господарство, які працюють і творять економічні цінності, себто: самі робітники, техніки, інженери, директори, одне слово – весь трудовий колектив якогось підприємства, інакше кажучи: хай буде трудова колектократія...” [4, с. 155]. Як бачимо, Винниченкове, перефразовуючи наведену цитату, “люди працюють і творять цінності” співзвучне сартрівському “вартість існує через людину” і виявляє пріоритет існування в прагненні людини досягнути справжні незнеособлені рівні людського буття.

У романі “Чесність з собою” (1911) Володимир Винниченко літературно-художніми засобами обґрунтовує філософсько-екзистенційну концепцію чесності з собою. А саме, споглядаючи життя, існуючи в повсякденному бутті, людина робить власні висновки і спостереження над собою та іншими, узгоджує їх із власними почуттями і здійснює акт свободи волі, в якому знято всі думки і перешкоди, забобони людської моралі для існування людини на новому витку буття: “Чесність з собою – це нова мораль... Ось тобі життя, дивись, живи і роби свої власні висновки... власні! Ці висновки, думки довели до почуття. Коли доведеш, то повинен статися вогонь... це воля, яка і діє... Щоб бути чесним з собою, потрібно (думку) довести до почуття...” [2, с. 40]. Для реалізації принципу чесності з собою, за Винниченком, необхідним є акт самоусвідомлення людиною власного буття: “Люди завжди будуть думати так, як живуть... Лишень би думка з’явилася, а життя заставить прийняти чи відкинути. Тільки не потрібно насилувати життя...” [2, с. 71–72]. Людина має бути свobodною відносно власного волевияву, ця свобода людини, за Винниченком, є тотальною: “...якщо робите щось, робіть всією істотою своєю. Не розумом, не почуттям, а тим і іншим разом” [2, с. 88]. Людина вільного волевияву здатна відповідати за свої дії: “...нехай кожна дія твоя буде результатом погодження розуму і почуття твого, і тільки твого, але не тих, хто інакше живе і відчуває. Будь чесним тільки з собою!” [2, с. 92], а також вільно визначати сутнісні підстави власного воління: “Все є цінністю: і мрія, і чобіт, і тіло, і душа. Чим більше цінностей людина бачить у світі, тим вона сама цінніша...” [2, с. 99]. Людину, яка чесна з собою, В. Винниченко протиставляє тим, “...які ніколи із світлом не ходять у підвали своїх душ із страху задихнутися від бруду. Але ззовні чисті і спокійно-впевнені” [2, с. 169]. Підсумовуючи зазначене, можемо визначити феномен “чесності з собою” Володимира Винниченка як категорію його філософсько-екзистенціального вчення, як постулат істинного буття людини, в якому “серце” (почуття) домінує над “головою” (розумом, думками), а єдність думки і почуття породжує свободу волевиявлення, яка робить людину здатною відповідально обирати власні мотиви й цінності, власну душу і власне “Я”. Філософська рефлексія В. Винниченка зосереджена навколо проблеми співвідношення тілесного і душевного, чоловічого і жіночого, свідомості та самосвідомості. Власне, сформульована В. Винниченком мисленева конструкція “чесність з собою” відповідає поняттю самосвідомості, оскільки чесність (щирість) – це принцип світовідношення людей з чистою совістю, що живуть відкрито за чітко визначеною ціннісною шкалою, у яких соціальна роль збігається з покликанням, міжособистісні контакти – з дружніми уподобаннями, життєвий шлях – зі світоглядними уявленнями та настановами. Щира (чесна) людина відзначається органічністю і цілісністю життєдіяльності, вона вірить у те, що робить, переконана у правильності принципів, відповідно до яких живе [14, с. 213]. А специфіка самосвідомості полягає в тому, що вона виражає сутність внутрішнього світу особистості, опосередковане відношення суб’єкта до об’єктивного світу через безпосереднє відношення його до самого себе [10, с. 564].

З проблемою щирості, чесності з собою, самосвідомості пов'язана проблема самопізнання, яка в історії української філософії найповніше представлена філософією Григорія Сковороди, його закликом із праці “Наркіс. Розмова про те: пізнай себе”: “Пізнай самого себе!” За Г. Сковородою, пізнати самого себе, віднайти себе самого, і знайти людину – є тотожними поняттями. Філософ розуміє акт самопізнання як процес заглиблення людини у свій внутрішній світ, результатом чого постає не зміна навколишнього світу, а перевірення самої людини. В цьому – сенс людського життя, адже, розкриваючи, пізнаючи саму себе, людина повертається до глибинних основ свого існування. С. К’еркегор також приділяє увагу проблемі пізнання і вибору людиною самої себе: “Етичне пізнання самого себе... (це) вільні роздуми над самим собою, самоаналіз, який є результатом вільної внутрішньої діяльності людини. Тому я з наміром вживаю вислів “вибрати себе самого” замість “пізнати себе самого”... Лише із себе самого може людина почерпнути пізнання себе самої... Пізнавши себе самого і вибравши себе самого, індивідуум може приступити до втілення в собі свого ідеального “Я”, причому, однак, повинен твердо пам’ятати, що це “Я” знаходиться – як вже сказано вище – в ньому самому...” [8, с. 338].

Отже, у філософській рефлексії Володимира Винниченка концепт “людина і суспільство” виявляється екзистенційно – через внутрішнє буття людини, що постійно стикається зі складною проблемою громадського існування людини з людиною. Осмислюючи особистісне буття людини та її буття у суспільстві, їх гармонійне співіснування, проблему “людина і суспільство” В. Винниченко вирішує у площині людської екзистенції – через внутрішню людину, яка в повсякденному існуванні витворює свою сутність.

Проблему “людина і суспільство” філософ пережив особистісно, перебуваючи в еміграції, В. Винниченко знайшов ту сферу свого особистісного існування, яка знаходиться вище індивідуалізму та колективізму і яка дозволила йому відчувати свою причетність до всепланетарної спільноти. Повсякденне буття В. Винниченка, його самоусвідомлення як політичного й громадського діяча, а також як емігранта, який не мав певності у завтрашньому дні, переконує нас, що для філософа щастя не детерміноване зовнішніми обставинами, а знаходиться у “внутрішній людині”. В. Винниченко в умовах еміграції долав дискордизм у власному бутті, усвідомлюючи, що бути людиною і громадянином, хоч і в ізоляції, України і всієї планети – це єдиний шлях досягнення щастя. Перебуваючи у людському світі серед інших індивідів, людина повсякчас намагається реалізувати своє унікально-неповторне існування, тобто зберегти свою сутність.

Література:

1. Бубер М. Я и Ты / пер. с нем. Ю. С. Терентьева, Н. Файнгольда, послесл. П. С. Гуревича. – М. : Высш. шк., 1993. – 175 с.
2. Винниченко В. Честность с собой: Повесть; Записки курногого Мефистофеля : роман / пер. с укр. Сост., подгот. текста и вступ. ст. Ю. Барабаша. – М. : Худож. лит., 1991. – 464 с.
3. Винниченко В. Щоденники (1926–1927) // Київська старовина. – 2000. – № 3. – С. 153–166.
4. Винниченко В. Оповідання. Роман “Слово за тобою, Сталіне!”, п’єса “Чорна Пантера і Білий Ведмідь”. – К.: Наукова думка, 1999. – 440 с.
5. Винниченко В. Щоденники (1928–1930) // Київська старовина. – 2000. – № 4. – С. 62–73.
6. Винниченко В. Щоденники (1931–1933) // Київська старовина. – 2000. – № 5. – С. 50–76.
7. Винниченко В. Щоденники (1938–1945) // Слово і час. – 2000. – № 10. – С. 76–89.
8. Киркегор С. Наслаждение и долг / перевод с датского П. П. Ганзена. – 3-е издание. – К. : Air Land, 1994. – 504 с.
9. Коцюбинський В. Соціальне освоєння // Філософський енциклопедичний словник. – Київ : Абрис, 2002. – 744 с. – С. 598.
10. Надольний І. Самосвідомість особистості // Філософський енциклопедичний словник / Голова редакційної колегії В. І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 744 с. – С. 564.
11. Панченко В. Марксист, який хотів залишитися українцем. Володимир Винниченко // Україна Incognita / За загальною ред. Л. Івашиної. – К. : Факт, 2002. – 400 с. – С. 271–282 / За матер. архіву Володимира Винниченка у Колумбійському університеті (США).
12. Погорілий С. Неопубліковані романи Володимира Винниченка. – Вінніпег: Друкарня Видавничої С-ки Тризуб, 1975. – 213 с.
13. Проблема людини в українській філософії XVI–XVII ст. / авт. колектив: Захара І. С., Кашуба М. В., Любашенко В. І. та ін. – Львів : Логос, 1998. – 240 с.
14. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – 215 с.
15. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології / пер. з фр. В. Лях, П. Тарашук. – К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 854 с.
16. Сиваченко Г. Пророк не своєї вітчизни. Експатріантський “метароман” Володимира Винниченка: текст і контекст. – К.: Альтернативи, 2003. – 280 с.
17. Сковорода Г. Твори: у 2 т. – К.: АТ “Обереги”, 1994. – (Гарвард. б-ка давнього укр. письменства).

Рекомендовано до друку рішенням кафедри культурології та українознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка від 18 червня 2013 р., протокол № 18